

TÜRKÇENİN ALINTILAR SÖZLÜĞÜ

Karaağaç, Günay (2015), *Türkçenin Alıntılar Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları, ISBN: 9786053421870

Tuncer GÜLENSOY*

Dil Araştırmaları, Güz 2015/17: 268-270

XIX. yüzyıl Türkolojinin Türkiye’de gelişmeye başladığı yılların başlangıcıdır. Türk Dili ve Edebiyatı, Türk Tarihi, Türk Halk Edebiyatı, Türk Tasavvuf Edebiyatı (Türk Mutasavvıfları), Türk Halk Bilimi sahalarının ilk uzmanlarından olan *M. Fuad Köprülü* ile gelişmeye başlayan Türkoloji (Türklük Bilimi), onun yetiştirdiği ya da onun zamanında Azerbaycan, Kırım, Romanya, Kazan gibi Türk ülkelerinden Türkiye’ye davet edilen *Zeki Velidi Togan*, *Reşid Rahmeti Arat*, *Abdülkadir İnan*, *Yusuf Akçura*, *Ahmet Caferoğlu*, *Ahmet Ağaoğlu*, *Sadri Maksudi Arsal* gibi tarihçi ve dilci Türkologlardan sonra *Saadet Çağatay*, *Ahmet Temir*, *Hamid Zübeyir Koşay*, *Abidin İtil* gibi dilcilerin yanında yetişen Türkologlar ile Türkiye Türkolojisi gelişti ve ilerledi. Onlardan sonraki birinci nesilden *Muharrem Ergin*, *Faruk Kadri Timurtaş*, *Mecdut Mansuroğlu*, *Hasan Tahsin Banguoğlu*, *Vecihe Hatipoğlu*, *Hasan Eren*, *Osman Nedim Tuna*, *Zeynep Korkmaz*, *Talât Tekin*, *Kemal Eraslan*, *Doğan Aksan*; ikinci nesilden *Necmettin Hacıeminoğlu*, *Ali Fehmi Karamanlıoğlu*, *Mehmet Akalın*, *Şinasi Tekin*; üçüncü nesilden *Mustafa Canpolat*, *Efrasiyap Gemalmaz*, *Tuncer Gülensoy*, *Mertol Tulum*, *Hamza Zülfikar*, *Semih Tezcan*, *Turgut Günay*, *Nuri Yüce*, *Ahmet Bican Ercilasun*, *Mukim Sağır*; dördüncü nesilden *Osman Fikri Sertkaya*, *İ. Halil Ersoylu*, *Günay Karaağaç*, *Leyla Karahan*, *Emine Gürsoy Naskali* gibi değerli, çalışkan, eser veren dilci Türkologlar yetişti. Beşinci, altıncı ve yedinci nesilden dilci Türkologlarla Türkoloji hedefine doğru yürümektedir¹.

Gelelim Günay Karaağaç’ın *Türkçenin Alıntılar Sözlüğü* adlı eserine. Daha önce *Türkçe Verintiler Sözlüğü* (Ankara, 2008) adlı çalışmasıyla Türkolojiye katkıda bulunan Karaağaç’ın, *Türkçenin Dünya Dillerine Etkisi* (Ankara, 2004); *Türkçenin Ses Bilgisi* (İstanbul 2010); *Türkçenin Dil Bilgisi* (Ankara 2012); *Çağatayca El Kitabı* (J. Eckmann’ın *Chagatay Manual* adlı eserinin çevirisi); *Moğolca-Türkçe Sözlük* (F. D. Lessing’in *Mongolian-English Dictionary*, 1995’in çevirisi) başta olmak üzere 13 Te-lif + 4 tercüme olmak üzere 17 kitabı; 70 kadar da makale ve bildirisi bulunmaktadır.

Türkçenin Alıntılar Sözlüğü (Sunuş, s. 7; Giriş. s. 9: A. *İnsanın Yeryüzü Tarihi*, s. 9; B. *Dil İlişkileri*, s. 14; C. *Türkçenin İlişkileri*, s. 36; *Kısaltmalar*, s. 130; *Türkçenin Alıntılar Sözlüğü*, s. 131-848; *Kaynaklar*, s. 849-858) bölümlerinden oluşmaktadır.

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi, t.gulensoy@gmail.com

1 Birinci cildi 2012 yılında Akçağ Yayınları içinde basılan *Türkiye Türkologları ve Türk Diline Emek Verenler (1800-1950: Türkolojinin 150 Yılı)* adlı 799 sayfalık kitabımda, ilk dört nesilden Türkologların (dilci, eski-yeni-halk edebiyatçısı, tarihçi vb. meslek mensubu kişiler) hayatları, eserleri ve yetiştirdikleri yüksek lisans, doktora öğrencileri hakkında geniş bilgi verilmişti. Bu serinin devamı olan 1950-1961 doğumlular II. ciltte; 1962-1980 doğumlular III. ciltte; haklarında fazla bilgi bulunmadığı için üç cilde de gir(e)meyen bazı Türkologlar da IV. cilde alınmıştır. Kalan ciltler, 2015 yılında basılacaktır.

İki sayfalık *Sunuş* bölümünden sonra, eserde uzun bir *Giriş* bölümü vardır (s. 9-129). Karaağaç bu uzun inceleme bölümünde *A. İnsanın Yeryüzü Tarihi* ana başlığı altında pek çok konuyu açıklığa kavuşturmuştur. Karaağaç, dördüncü nesilden iyi yetişmiş, karşılaştırmalı Türkolojiyi, Türkçenin yakın akrabası olan Moğolca ve Macarçayı da iyi bilen bir Türkolog olarak Türkolojinin pek çok kişi tarafından bilinmeyen konularına parmak basmıştır.

Türkçenin hem kelime verdiği, hem de kelime aldığı diller şöyle sıralanmış: *Çince, Farsça, Urduca, Arapça, Rusça, Ukraynca, Ermenice, Macarca, Fince, Romence, Bulgarca, Sırp/Hırvatça, Lehçe, Çekçe, İtalyanca, Arnavutça, Makedonca, Yunanca, İspanyolca, Portekizce, Fransızca, Almanca, İngilizce*.

Türkçenin yukarıda adları verilen dillerle olan ilişkileri *o dilin Türkçedeki öğeleri, o dillerdeki Türkçe öğeler, sözlük alıntıları, tarihsel alıntılar, yapımlık alıntılar, ekler, çekimlik alıntılar; yinelemeler* vb. gibi konular bol örneklerle işlenmiş. Benim en çok ilgimi çeken “Çincedeki Türkçe Öğeler” bölümü oldu. Karaağaç’ın deyimiyle ‘Çincedeki Türkçe Öğeler’ sözü bile, zor söylenebilecek bir sözdür. *Böyle bir şeyden söz etmek bile, açıklayamadıkları her sözü Çince alınıp bir söz gibi sunmaya çalışan ve Çince bilmedikleri hâlde, bu işten büyük bir zevk alan meslektaşlarımızı çileden çıkaracaktır. Bazı meslektaşlarımızın Çince kaynaklı ilan ettikleri sözleri, Çağdaş Çince’nin Sözlüğü ile Liu Zhengyan, Gao Mingkai, Mai Yongkian, Shi Youwei gibi Çinli dilciler tarafından hazırlanan ve varyantlarıyla birlikte, çeşitli dillerden Çinceye giren 10.000 sözlük ‘Çincedeki Alıntılar Sözlüğü’ adlı eserlerin Türkçe kaynaklı göstermeleri, oldukça düşündürücüdür (s. 41). Bu sözün genç Türkologlarımızın kulağında küpe olarak kalmasını diliyorum. Çünkü Türkler de Çinliler gibi Orta Asya’nın en eski kavimlerinden birisi idi ve dilleri de çok zengindi.*

Farsça, Romence ve Moğolcadaki “Türkçe verintiler” üzerinde de durmak istiyorum. Bilindiği gibi Farsçadaki Türkçe unsurlar üzerinde F.Köprülü’nün 1938’de Şarkiyatçılar Kongresine sunduğu *Yeni Fariside Türk Unsurları* adlı bildirisi, G. Doerfer’in *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen* isimli 4 ciltlik çalışması ve A. Ershadi’nin *Turkish Lexicon in Persian Literature* isimli eseri hem dipnotlarda hem de kaynakçada verilmiş. Fakat, T. Gülensoy’un *İ. Ü. Edebiyat Fakültesi TDE Dergisi*’nin C. XXI. [(1975), s. 127-157] yayınlanan “*Yaşayan Farsça ve Arapçadaki Türkçe Kelimeler Üzerine Notlar*” adlı 30 sayfalık çalışması görülmediği için kaynakçaya da alınmamış.

Bu güzel ve büyük eserde ne yazık ki “Türkçedeki Moğolca Alıntılar” bölümü yok. Bu yüzden de *Moğolca-Türkçe, Türkçe-Moğolca ilişkileri* de konu ile ilgili çalışma yapacak olan genç dilciler için başka bir araştırmaya bırakılmış. Ben burada *Moğolca-Türkçe, Türkçe-Moğolca* ilişkilerine kaynak olabilecek kendi araştırmalarımın bazı örnekler vermek istiyorum²:

2 (1973), “Moğolların Gizli Tarihi’ndeki Türkçe Kelimeler Üzerine Bir Deneme”, *Türkoloji Dergisi*, VI/1, s. 93-105; (1973-1974), “Altay Dillerindeki Akrabalık Adları Üzerine Notlar”, *TDAY-Belleten* 1973-74, Ankara, s. 283-318; (1974), “Eski ve Orta Türkçede Moğolca Kelimeler ve Moğolca-Türkçe Müsterek Kelimeler Üzerine Notlar”, *Türkoloji Dergisi*, VI/1, 1974, s. 235-259; (1974), “Altan Topçı-I”, *Türk Tarih Kurumu-Belleten*, 152, s. 597-634; (1976), “Cebe’ Adı Hakkında”, *Atsız Armağanı*, İstanbul, s. 257-265; (1982), “Eski Türk ve Moğol Şahıs Adları Üzerine”, *Meydan*, 604-608 (Nisan), s. 58-60; (1984), “Divânu Lugâti’-Türk ve Kutadgu Bilig’deki Moğolca Kelimeler Üzerine”, *Türk Kültürü Araştırmaları-Necatî Akder Armağanı*, XXII/1-2, s. 90-103; (1987), “Altan Topçı-II”: *Türk Tarih Kurumu-Belleten*, 196, s. 9-71; (1987), “Altan Topçı-III”: *Türk Tarih Kurumu-Belleten*, 199, s. 19-

Karaağaç, eserinin “Türkçe-Romence İlişkileri” (s. 80-84) adlı bölümünde, *Miha-il Guboğlu, Lazar Şaineanu, B.F.Hastdeu, F. Rudow, T. Löbel, Muammer Nurlu* gibi araştırmacıların makale ya da eserlerinin künyelerini vermiş, bu konuda araştırma yapan ve 1987 yılında 32 sayfalık geniş bir makale yayınlayan Türkiye Türkoloğu *Tuncer Gülensoy*’un bu önemli araştırmasını görmemiştir³: “Romencedeki Türkçe Kelimeler Üzerine Notlar”, *Fırat Üniversitesi Dergisi-Sosyal Bilimler*, C. I/1 (1987), s. 9-31; (1997), “Rusçadaki Türkçe Kelimeler Üzerine”, *Dil ve İnsan*, II/7, s. 1-2.

Karaağaç bu eserini büyük bir sabır, bilgi birikimi ve Türkçe ile birlikte başka dillere olan hâkimiyetini yoğurarak ortaya koymuş. Yukarıda belirttiğim eksiklikler 2. baskıda tamamlanabilecek niteliktedir. [Mesela, sözlüğün 133. sayfasının 2. sütun alttan 4. satırındaki *Çing.* kısaltmasının *Çin.* olacağı gibi.]

Sözlüğün önemli bir özelliği de Türkçenin Farsça, Arapça, Moğolca ya da başka dillerden aldığı ödünç kelimelerin ilk kökenini göstermesidir. Örnekler:

narın (< Far. *nârin* < Moğ. *narın* ~ T. *tar*) [Sözlükte (s.587): Far. *narın*]

paha (< Far. *behâ* < T. *baga*)

pars (< Far. *pârs* < T. *bars* ~ *arслан* ~ *burslan* ~ *borsuk/porsuk* ~ *urs*)

paşa (< Far. *paşa, beçe, beççe* < T. *beşe* ~ *başa* ~ *bala*)

pijama (< Fr. *pyjama* < T. *payıcame* < Far. *pay* + Far. *came*)

Bunun dışında, Türkiye Türkçesindeki bu alıntıların ön ses, iç ses ve son seslerindeki değişmelerinin örneklerini görmek ve öğrenmek genç dilcilerimiz için çok önemlidir. Mesela: T. *paydos* < Yun. *fagetos*; T. *peçe* < İt. *pezza*; T. *pazen* < Fr. *basin*; T. *pazı* < Far. *bâzū* vb gibi.

Eserde görülen bazı küçük eksiklikler ve dizgi yanlışları önemsenecek derecede değildir. Bazı görüş ayrılıklarına rağmen, eser bütünüyle öğretici ve eğitici.

Bu güzel çalışmasını bizlere de kazandıran değerli ve çalışkan meslektaşım Günay Karaağaç’ı kutluyor, başka eserlerini bekliyoruz.

66; (1993), “Mongolian Studies in Turkey”, *Türk Kültürü Araştırmaları*, XXXI/1-2, s. 155-158; (1994), “Göktürk Anıtlarının Altayistik Açından Değerlendirilmesi”, *TDAY-Belleten*, 1994, s. 41-53; (1998), “Altayistik ve Anadolu Ağızları”, *BİR Dergisi-Kemal Eraslan’a Armağan Sayısı*, 9-10, s. 26-30; (1998), “Altayistik-Mongolistik-Türkoloji”, *Türk Dili*, 574, s. 23-25; (1998), “Türk ve Moğol Efsanelerine Göre Börteçino’a dan Babür’e”, *Orkun*, 6 (Ağustos), s. 30-31; (2000), “Altayistic, Mongolistic and Anatolian Dialects”, *Hasan Eren Armağanı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 190-195; (2000), “Börteçine ve Temüçin”, *Hasan Eren Armağanı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 196-199; (2007), “Moğolların Gizli Tarihi, *Altan Topçü*, Defter-i Cengiz-nâme, Cengiz-nâme ve Anonim Şibanî-nâme’ye Göre Cengiz Han’ın Soy Kütüğü”, *Turkish Studies*, 2/2, s. 257-275; (2008), *Altan Topçü*, Ankara: *Kültür Ajansı*; (2011), “Moğolca ve Türkçede Yaşayan Benzer Sözcükler Üzerine”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6/1, 2011, s. 1-25. Bu bibliyografyaya ek olarak Baybars Gülensoy ve Doç. Dr. Peki Küçükler tarafından yayınlanan “Tuncer Gülensoy’un ek bibliyografyaları”nda da geniş bilgiler vardır. Ayrıca buraya alınmayan Ahmet Temir ile Bülent Gül’ün makalelerini de unutmamak gerekir. Ayrıca Editörlüğünü Doç. Dr. Bülent Gül’ün yaptığı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü tarafından yayınlanan *Türk-Moğol Araştırmaları: Prof. Dr. Tuncer Gülensoy Armağanı* (Ankara 2012) adlı kitapta, Tuncer Gülensoy’un 1964-2011 yılları arasında yayınlanmış makale, bildiri ve başka yazılarının bibliyografik künyeleri yer almaktadır.

3 Bu makale, 1980’li yıllarda Ankara’daki bir sahaftan 5 liraya satın alınan küçük boy bir “Romence-Fransızca Sözlük” adlı sözlükteki verilere göre hazırlanmış; daha sonra Romanya’dan getirilen 2 farklı “Romence-İngilizce Sözlük”teki verilere göre geliştirilmiştir. Son getirilen sözlükte, Romencede yaşayan hiçbir Türkçe alıntının yer almadığı çok ilginç çekiçidir.